



Jog és politika a benesi dekrétumok máig tartó vitájában

írta Varga Sándor
kelt Ausztriában, megjelent a Bécsi Napló oldalain

A második világháború után az újra szerveződő Csehszlovák Köztársaság kormánya meg a harcok idején alakult meg az Eduard Benes vezette londoni polgári emigráció és a Klement Gottwald vezette moszkvai kommunista emigráció tagjaiból.

A magalakult kormány 1945 áprilisában elfogadta programját, amelynek többek között részét képezte a magyar és német ajkú lakosság kollektív megbélyegzése, azért, hogy részt vettek a Csehszlovák Köztársaság feldarabolásában a náci Németország segítségével. A csehszlovák politikusoknak eltökélt szándékuk volt a tiszta nemzeti állam megteremtése. Ehhez elsősorban a német és a magyar kisebbségtől kellett megszabadulniuk. Ennek végrehajtását legalább a látszat kedvéért törvényes keretek között kívánták megvalósítani. Választott képviselők híján, az ország egyedüli legitím reprezentánsa az 1938-ban emigrációba menekült Benes elnök volt. Tehát ideiglenesen, az 1946-os parlamenti választásokig, ő gyakorolta a törvényhozói jogot is. A kormányprogramba foglalt alapelveket törvényerejű elnöki dekrétumokban ültette át a gyakorlatba.

Benes elnök 1945-46-ban valamivel több, mint száz dekrétumot adott ki, amelyek a háború után Csehszlovákiában az életet Igazgatták. Ezek közül mintegy 10 olyan, amely durván sérti az emberi jogokat. Ezen dekrétumok alapján történt meg a magyar és német lakosság kollektív bűnösségének kimondása. Ez tette azután lehetővé a tömeges kitelepítéseket, a tömeges vagyonelkobzást és egyéb jogtalanságokat, amelyeket ártatlan emberek százezreire, sőt, millióin követtek el. A dekrétumoknak mára megszűnt a jogi hatályuk, de a következményeik máig érezhetők, s mi több, a rendszerváltás után valamennyi csehszlovák, szlovák és cseh kormány megtagadta az általuk érintett lakosok kárpótlását.

A rendszerváltás óta eltelt tíz év során főleg az érintett országok sajtója gyakran foglalkozott a benesi dekrétumok problémájával. Többnyire politikusok és jogi szakértők nyilatkozatait és az azokra történő reakciókat közölték.

A nyilatkozatok és reakciók általában tárgyszerűek és korrektek voltak. Előfordultak azonban szenvedélytől átítatott reagálások is. Ezekből lehet igazán következtetni azt, hogy a benesi dekrétumok mennyire elevenen élő problémát jelentenek még ma is és korántsem utalhatók vissza kizárólag a történészek asztalára. Az ügynek számos olyan vonatkozása van, amely közvetlenül érint emberi sorsokat. A dekrétumok alapján vagyonuktól megfosztott, ki üldözött, vagy kitelepített ártatlan emberek százezrei és milliói, valamint ezek leszármazottjai, közvetve vagy közvetlenül, a saját bőrükön érezték és szenvedték el a nemzetiségi alapon történt megkülönböztetés és üldöztetés embertelenségeit. Legtöbbjük sorsát ezek a múltbeli történések alakították és határozzák meg még ma is.

Más vonatkozásban pedig európai dimenziót is kapott az ügy, mert Szlovákia, de főleg Csehország EU-hoz való csatlakozása kapcsán gyakran emlegetik feltételként a benesi dekrétumok eltörlését a belépni szándékozó, érintett kormányok részéről. Mérsékeltbb nyilatkozatok szerint elég lenne egy politikai elhatárolódás is ezektől az általános emberi jogokat, sértő dekrétumoktól.

Ezzel legalább erkölcsileg részben jóvá lehetne tenni az ártatlan áldozatokon elkövetett súlyos sérelmeket.

Az érintett országok, Szlovákia és Csehország kormányai, csak úgy mint 1993-ig a csehszlovák kormány, eddig nem voltak hajlandók semmilyen módon hozzányúlani a benesi dekrétumokhoz. Legfőbb érvük szerint ezek a jogszabályok már régen nincsenek hatályban. De védekezésükben azon érv is előfordul, hogy a benesi dekrétumok a háború utáni

Csehszlovákia, majd 1993-tól Csehország és Szlovákia, jogrendszerének alapjait képezik, ezért nem lehet őket érvénytelenné nyilvánítani. No erre mondta Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnöke egy cseh napilapnak 1995 novemberében adott interjújában, hogy "ez így nem igaz, ez jogilag rossz fogalmazás. De amennyiben a köztársaság valóban ezeken az alapokon nyugszik, akkor az egy szálamra méltó köztársaság, hiszen az emberi jogok eltiprásán alapul." Kifejezte továbbá azon véleményét is, hogy Csehországnak az Európai Unióba történő felvételét éppen a benesi dekrétumokhoz történő ragaszkodás hiúsíthatja meg.

Ismeretes Václav Havelnak, még mint az egységes Csehszlovák Köztársaság elnökének az a kilencvenes évek legelején tett kijelentése, hogy millióknak a kollektív bűnösség elve alapján történt elüldözése olyan cselekedet volt, amely "erkölcstelen alapelven nyugszik". Sokan felfigyeltek akkor erre a kijelentésre, s úgy látszott, hogy megkezdődhet a múlt sajnálatos eseményeinek kölcsönös kibeszélése és a megtörténtek jóvátétele. Nos, talán éppen ez utóbbtól tartottak és tartanak ma is egyes politikusok, akik rövidebbdel a nyilatkozat elhangzása után felemelték szavukat, az akkor még igen erős karizmával rendelkező, legnagyobb rendszerváltó hírében álló Václav Havel nyilatkozatával szemben. Az imént ismertetett érveket sorakoztatták fel, de a sorok között, sőt egyesek nyíltan is hangoztatták, hogy a benesi dekrétumok semmissé nyilvánítása maga után vonná a kárpótlás igényét a ki üldözött és kitelepített német és magyar lakosság részéről. Erre pedig Csehszlovákiának nincs pénze, érveltek. Egyes cseh lapok odáig is elmentek, hogy Václav Havelt egyenesen hazaárulással vádolták. Nyilatkozatát pedig szembe állították a náci németek által a háború alatt elkövetett emberiség ellenes bűntettekkel.

A kérdés nyitva maradt, de tovább gyűrűzött, elsősorban az osztrák politikai színtéren. Közben a cseh köztársasági elnök azóta "kissé" módosította álláspontját. Egy 2000 májusában tett nyilatkozatában a következőket mondta: "A benesi dekrétumok eltörléséről beszélni szerintem kissé értelmetlen dolog. Itt egy olyan kísérletről van szó, amely a múltbeli jogrendünk egy részét ki akarja törölni, és ki akarja mondani, hogy a jogtörténetünk csak ez után kezdődik. Ez egyszerűen nem megy." Nos úgy látszik Václav Havelnek, a nagy demokratát és emberjogi harcost meggyőzték azok a körök, amelyek nemcsak Csehországban és Szlovákiában, hanem szerte a világban azon dolgoznak, hogy a benesi dekrétumok érintetlenek maradjanak. A német kormányzat, élen Gerhard Schröder szövetségi kancellárral ez évi májusi berlini látogatása során arról biztosította Havel elnököt, hogy Németország nem fogja feltételül szabni a benesi dekrétumok eltörlését Csehországnak az Európai Unióba való felvételéhez. Teszi ezt azon különbségek tudatában, amelyek a két jogrend alapvető értékei között húzódnak. Sőt még a kitelepített szudéta németek kártérítését sem tűzi napirendre. Az osztrák kormány úgy tűnik szintén lemondott arról, hogy a dekrétumok eltörlését feltételül szabja két szomszédja, Csehország és Szlovákia EU-ba való felvételéhez. Egyes osztrák regionális politikusok ugyan időről időre felvetik a dekrétumok eltörlésének igényét, de ezt leszerelik azzal, hogy a problémát kétoldali tárgyalások útján kell megoldani, és ki kell hagyni az európai politikából. Ilyen kétoldalú egyezkedésre a külügyminiszterek szintjén még 1999-ben sor került. Akkor Jan Kavan cseh külügyminiszter és Wolfgang Schäussel, akkori osztrák külügyminiszter megegyezett egy szakértőkből álló vegyes bizottság létrehozásában, amely a benesi dekrétumok ügyével foglalkozna.

A bizottság azonban nem állt fel, mert a cseh fél azt az Ausztria elleni EU-szankciók bevezetése után egyoldalúan lemondta. Ilyen körülmények között tehát nincs remény arra, hogy az EU valamit is tenne a jogtipró és az EU országaiban érvényes emberjogi normákkal ellenkező benesi dekrétumok semmissé nyilvánításáért. Magasabb politikai érdekekre hivatkozva mindkét említett országot tehát, ha egyébként eljön az ideje, e szegényletes jogrendjükkkel együtt felveszik az Európai Unió tagjai közé. A nagyhatalmak szintén beleegyezően hallgatnak. Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok nem csinál ügyet a dologból. Nélkülük, illetve az ő hallgatóságos beleegyezésük nélkül ugyanis 1945 után nem lehetett volna kollektív bűnösséget kimondani egy magát demokratikusnak valló országban és ártatlan emberek millióit megfosztani legalapvetőbb emberi jogaitól és vagyonuktól. Mindezt elnézték és hagyták, hogy a Szovjetunió ezt hathatósan támogassa, és tovább növelje befolyását a térségben. Úgy látszik az eltelt 55 év sem volt elegendő ahhoz, hogy belássák tévedésüket, és szembe nézzenek akkori önmagukkal.

Egyébként a szudéta német lakosságon kívül a benesi dekrétumok a felvidéki magyarságot sújtották a legnagyobb mértékben.

A szlovák kormányzat mélyen hallgat a dolgról és amennyiben nyilatkozik, akkor hasonló érvek hangzanak el, mint a cseh politikusok szájából. Igaz, a rendszerváltás óta működő magyar kormányok érdemben ezt a problémát fel sem vetették.

Értelmiségi és szakmai körökben, valamint a nemzeti orientáltságú sajtó hasábjain azonban annál inkább foglalkoztak a kérdéssel. Ugyancsak napirenden volt a kérdés a leginkább érintettek között, a felvidéki magyar politikában. Az 1998-as választásokat követően azonban, amikor a Magyar Koalíció Pártja bekerült a szlovák koalíciós kormányba, ezt a kérdést le kellett venni a napirendről. A szlovák koalíciós partnerek ugyanis a kormányba való belépéshez többek között feltételül szabták, hogy a kormányzati ciklus idején a magyarok tartózkodjanak a benesi dekrétumok ügyének napirendre tűzésétől. Így tehát ebben a térségben sincs olyan politikai és kormányzati erő, amely ezt a kérdést érdemben legalább tárgyalás tárgyává tudná tenni.

A benesi dekrétumok egyes intézkedései azonban még továbbra is élnek. A vagyonelkobzások továbbra is érvényesek, mivel az 1991-ben elfogadott kárpótlási törvény hatálya alól kivették a benesi dekrétumok alapján 1948. február 25-ike előtt végrehajtott konfiskálásokat. Az akkor foganatosított intézkedések hatása tehát a lakosság széles köreiben még ma is jelentős mértékben, érezhető. Nem is beszélve a több mint százezer kitelepített sorsáról, akik még ma is kénytelenek szülőföldjüktől, rokonaiktól távol élni.

Egy cseh alkotmánybíró nemrégén elismerte, hogy a benesi dekrétumok közül egyik másik még ma is érvényben van és ő a munkája során azokat figyelembe, veszi. Nem lehet ugyan ma már ezek alapján, például valakit felelősségre vonni, vagy a vagyonát elkobozni, de... Például az 5. számú 1945 május 19-én született dekrétum, amely a magyarokat és németeket államilag megbízhatatlannak nyilvánítja, formálisan továbbra is érvényben van és az ország jogrendjének részét képezi, mondta Antonín Procházka, cseh alkotmánybíró.

Ezek szerint tehát nem marad más, mint bíróság útján érvényt szerezni az emberi jogoknak ebben a térségben. Erre egyes jogászok szerint az EU-ba való belépés után nyílhat alkalom, amikor a sértettek az Európai Bírósághoz fordulhatnak konkrétan megfogalmazott indítványaikkal.

írta Varga Sándor
forrás: Bécsi Napló